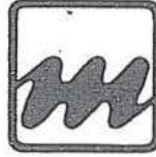

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

8

Kurucusu:
Hakkı Dursun YILDIZ

Mehmet AKALIN Armađanı

İstanbul, 1997

ABDULLAH SABRİ KARTER'İN
DİVÂNU LUĞÂTİ 'T-TÜRK ÇEVİRİSİ ÜSTÜNE

MUSTAFA SİNAN KAÇALIN*

Bu yazıda elden geldiğince bir çevirinin tanıtılmasına çalışılacaktır. Eser Bursa İl Halk Kütüphanesi El Yazmaları ve Arap Harfli Basma Eserler Bölümü'nde Genel 4449-4470 sayıları arasında bulunmakta -Kilisli Ahmet Rifat BİLGE [ö. 1953]'nin çevirisi gibi- yirmi iki defterden oluşmaktadır.¹ Çevirinin yılı 1939, yaklaşık yaprak sayısı 424 olup çevirenin el yazısıyla yazılmıştır.

13x28 santim uzunluğunda, sırtı bez ciltli siyah (kimileri koyu kırmızı)-beyaz ebrûlu mukavva kapaklı defterlere kendi kâğıdından birer etiket yapıştırılmış ve kapakları yağlı kâğıtla kaplanmıştır. Üstlerindeki kırmızı etikette "(Cilt sayısı). Acar Dıvan-ı lûgatı-Türkte bulunan Kelimelerini bildirir. Manalarını bildirir." ibâresi mukavva kapakta bulunan ve Arap harfleriyle yazılan yazının aynısıdır. Birinci cildin yırtık olan kap kâğıdında siyah mürekkeple "TERTİP EDEN APT[ULLAH] KARTER Surayı Devlet mütekit[lerinden] 1939" yazısı vardır. Eserin mütercim ve şârihi aynı zamanda hattatıdır. Yazı çeşidi sülüs kırması rik'adır. Çeviricisi üzerinde bildiğimiz, eser çerçevesi içinde, altıncı cildin arkasındaki etikette bulunan "Sabri Karter; Şurayı Devlet Azalığından Mütekit; Büyükada Arslanağzı no. 4" yazısıyla yirmi ikinci cildin yüz otuz ikinci sayfasında bulunan "Büyükada, Arslanağzı Sokağı., Devlet Şurası Azalığından Mütekit Abdullah Sabri." ifâdesinden ibârettir. Ve bunun üstünde çevirinin ilk bitiş yılı "12-Kânunuevvel-1933 Salı" yazılıdır. Eser Abdullah Sabri'nin eşi tarafından 7-9-1953'te teberrû

* Dr., Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi.

¹ ÜLKÜTAŞIR, M[ehmet] Şakir: *Büyük Türk Dilcisi Kâşgarlı Mahmut*: Ankara 1972, 117, 119/49. sf.

edilmiştir.².

Kimi ciltleri dışında defterler sonuna dek doldurulmamıştır. Yer yer karalama, mürekkep lekeleri, kesik yapraklar vardır. Madde başlarından çevirinin -Ahmet Besim ATALAY [ö. 1965] gibi- Kilisli yayımını esâs tuttuğu anlaşılıyor. Eserin özellikleri öbür kaynaklardaki ilgili bilgilerin aktarılmış olmasıdır. Bunlar *Kâmûs Tercümesi*³, *Burhân-ı Kâtu*⁴, *Lehçe*⁵, *Amasya Târihi*⁶, *Vankulu*⁷, *Ahterî*⁸, *Lugat-ı Çağatayî*⁹, *Dictionnaire Étymologique de la Langue Turque*¹⁰, ... gibi eserlerdir.

Birinci cildin birinci sayfasından:

1/32 A: Şaşkınlık uyuşukluk donukluk duygularını bildiren bir kelimedir. Arapça (sarfun yu'abbiru bihi 'ani't-tahayyuri) denmiştir. Kılmak mastarıyla kullanılır. (ol meni â kıldı) denilir ki 'o, beni şaşırtdı', o

² Yazarın iki eserinin daha adını bilmekteyiz. [KARTER,] 'A[bdullâh] Sabrî ibni 'Alî: 'Osmânî Târihi manzûm, 1. kısım: İstanbul 1311 [=1893] 120 sf. - *İmdâd*: Eskişehir 1335 [=1919] 2 cüz.

³ al-FİRÛZÂBÂDÎ, Macdu 'd-dîn Abû Tâhir Muhammad b. Ya'qûb [ö. 1413]'dan Çev. Cenânîoğlu Ahmed 'Âsım-ı 'AYINTABÎ [ö. 1819]: *al-Uqyânûsu 'l-Basîf fi Tarcamati Qâmûsi 'l-Muhît* [=Engin Deniz Çevirisinde Geniş Deniz]: Hzl. 1805-1810, [2. bs.] İstanbul 1. c. 'r 1268 [=1852], 2. c. r-q 1269 [=1853], 3. c. q-v 1272 [=1855]; [3. bs.] İstanbul 1305 [=1887] - 1317 [=1899].

⁴ Tebrizli HALEFOĞLU Hüseyin'den çev. Cenânîoğlu Ahmed 'Âsım-ı 'Ayntabî [ö. 1819]: *Tibyân-i Nâfi' der Terceme-i Burhân-i Qâti* [=Kesin Tanık Çevirisinde Yararlı Açık söz]: Yzl. 1062 [=1652], çev. 1791-1797 [2. bs.] İstanbul 1251 [=1835].

⁵ MEHMED ES'AD [ö. 1753]: *Lehçetü 'l-Luğât* [=Kelimelerin Dili]: Yzl. İstanbul, 1725-1732 Bsl. İstanbul, 1795 Yay: Latif BEYRELİ: İstanbul, 1988 [Mar. Üni. Sos. Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi]. Yada AHMED VEFİK [ö. 1891]: *Lehçe-i 'Osmânî* [=Osmanlı Lehçesi]: Yzl. [=1867], 1. bölüm 1. bs. İstanbul [=1876], 1. bölüm 2. bs. 2. bölüm 1. bs. 1306 [=1888-1889].

⁶ 'ABDÎ-ZÂDE Hüseyin Hüsameddin [YASAR] [ö. 1939]: *Amasya Tarihi I (Mukaddime)*: İstanbul 1327 / 1330 [=1912] Sad. Ali YILMAZ - Mehmet AKKUŞ, Ankara 1986.

⁷ (VANQULI), Muhammad b. Mustafa al-Vânî [ö. 1592]: *Luğat-i Vanqulî*, İstanbul 1141 [=1729], 1. c. 19+666 s., 2. c. 2+756+10 s.

⁸ al-CAVHARÎ, Abû Nasr İsmâ'il b. Hammâd al-Fârâbî [ö. 1003]: *Sihâhu 'l-Luğa* [=as-Sihâh fi 'l-Luğa]: KÂTİB ÇELEBÎ, *Kaşfu 'z-Zunûn...*, 2. c. 1071. sf. Çev. al-KARAHİSÂRÎ, Mustafâ b. Şamsu 'd-dîn [ö. 1578]: *Ahterî-i Kebîr*:

⁹ ŞEYH SÜLEYMÂN Efendi-i Özbekî el-Buhârî: *Luğat-i Çağatayî ve Türkî-i Osmânî*: İstanbul 1298 [=1881].

¹⁰ KERESTEDJIAN, Bedros: *Dictionnaire Étymologique de la Langue Turque*: Constantinople 1891; Londres 1912; Amsterdam 1971.

beni hayrete düşürdü' o beni mütehayyir etti demektir. Arapçada (ennehu ce'alenî mutchayyiran) deniyor.

Eskiden bir hemze ile elif yan yana konur ve (aa) okunur idi. Sonraları hemzeyi kaldırdılar kalan elifin üstüne bir çekme koydular (â) oldu.

el-*Hayret* - el-*Hayrân*: Bir nesneye bir düzeye (pek) çok bakmak sebebiyle gözü donuklanmak manasınadır ki ol hâlet savuşmadıktan sonra bir şey görmez olur. ... ve bir adam serkeşte ve denk ve mank olmak manasına müstameldir ki nereye gideceğini ne yapacağını bilmez olur. -Kamus Tercümesi (1-832) et-*Tahayyur*: Bu dahi hayret gibi hayran olmak manasınadır. Kamus Tercümesi (1-833).

Birinci cildin son (424.) sayfasından:

1/83 Oza eren: Oza eren geçmiş kişiler eski adamlar. Arapçada (er-ricâlu sâfiletün) deniyor.

Öbür ciltler şu maddelerle başlayıp bitmektedir:.

2. c. 1. sf. uzatmak [arapça baskıda] 1/184; [sonu] 442 oluk 1/65.

3. c. 1 Alka bölüm 1/57; 230 oyuk 3/38.

4. c. 1 adğır 3/87; 236 bösmek 2/10 /2.

5. c. 1 Basım 1/399; 344 biz 3/99, 3/274.

6. c. 1 t 1/307, 1/272, 2/150, 3/67; 236 tarmutlanmak 2/215.

7. c. 1 tartım 2/280, 2/292; 262 tum 1/283.

8. c. 1 toma Buhsun 3/177; 228 cığlamak 2/277 /2.

9. c. 1 cuğlatmak 2/277; 254 suzsa 3/96 tükürse.

10. c. 1 sızıg 1/312, 1/326; 154 sıkışmak 2/168 çıgışmak ötüşmek.

11. c. 1 saçlanmak 2/195; 144 +sık kelimelerin sonlarına konulur, teşbih edatıdır.

12. c.1 süzlüşmek 2/170; 132 kapuğ açıklığı 1/132.

13. c.1 kapğak 1/392; 181 kırkmak 2/92.
14. c.1 karıkmak 3/312; 100 kuşlamak 3/221.
15. c. 1 kışlatmak 2/279; 104 kalıda 1/361 gerdanlık.
16. c. 1 kalır 1/65; 114 kayuda 1/350, 3/130.
17. c.1 k 1/354; 148 közkermek 2/155.
18. c. 1 közgermek 2/155; 202 kedinki 3/11.
19. c.1 kir 2/167, 2/181; 160 yas bolmak 3/119.
20. c.1 yaş 3/119; 132 yorişmak 3/52.
21. c. 1 yorişmak 3/52; 176 yügrüşmek 3/72.
22. c. 1 yügrük 1/101; 131 yı yıga:ç 3/18, 3/162.